

بررسی مصادیق جاهلیت در جامعه امروزی با توجه به خطبه فدکیه حضرت زهرا(س)

رهایی از جاهلیت مدرن و بازگشت به حکمت فاطمی

گزارش

حانیه سالم| جامعه بشری همواره در کشمکش میان عقلانیت الهی و سقوط در ورطه جهل بوده است. قرآن کریم این دوگانه را با قاطعیت ترسیم می‌کند. چنانکه در آیه ۵۰ سوره مائده، خداوند با پرسشی تأکیدی می‌فرماید: «أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْتَغُونَ»؛ آیا به دنبال حکم جاهلیت می‌گردند؟ این آیه، نه تنها ردی بر سنت‌های منسوخ پیش از اسلام است، بلکه هشدار ابدی به هر دورانی است که از مسیر هدایت منحرف شود. تاریخ اسلام با میراث گران‌بهایی چون خطبه فدکیه حضرت فاطمه زهرا(س) آغاز می‌شود که اوج روشنگری و دفاع از حق در برابر انحرافات فکری و سیاسی است. این خطبه، تبلور حکم حکیمانه در برابر جهل زمامداران است، اما آیا جاهلیت به دوران صدر اسلام محدود می‌شود؟ مفسران معاصر، به ویژه آیت‌... جوادی آملی، تأکید می‌کنند که جاهلیت، پدیده‌ای تاریخی نیست، بلکه یک «حال» است که قابلیت بازتولید در هر عصر و زمانی را دارد. جاهلیت مدرن، ظاهری فریبنده دارد، اما ریشه‌های آن در نادیده گرفتن عقلانیت و حقیقت نهفته است.

مصادیق اجتماعی جاهلیت امروز

برای مردم، جاهلیت مدرن در زندگی روزمره قابل لمس است. یکی از مصادیق بارز، تبدیل شدن «مدرک» به جای «معرفت» است. در جامعه امروز، ارزش یک فرد گاهی بر اساس مدرک تحصیلی یا جایگاه اجتماعی‌اش سنجیده می‌شود، نه میزان تقوا و عقلانیت او. مثال دیگر، تخریب محیط زیست به نام توسعه است. این همان ظلمی است که ناشی از این باور است که طبیعت صرفاً منبعی بی‌حد برای بهره‌برداری است. نه نظامی الهی که باید با احتیاط در آن تصرف کرد. آیت‌... جوادی آملی نیز اشاره کرده‌اند که این نوع نگاه، نتیجه ندیدن عمق اخلاقی دین و افتادن در دام ظواهر است. شبیه به همان اصلی که در دوران جاهلیت اولیه در روابط اجتماعی جریان داشت.

نقش گفتار سعی در ترویج جاهلیت

یکی از مهم‌ترین ابزارهای جاهلیت مدرن، نفوذ از طریق رسانه و گفتار است. آیت‌... جوادی آملی بیان کرده‌اند که هر گفتاری که به تفرقه، شکاف طبقاتی و ناامیدی دامن بزند، در حقیقت در خدمت تضعیف نظام امت است. امروز شاهدیم که چگونه حجم عظیمی از اطلاعات و اغلب اطلاعات نادرست با سرعتی سرسام‌آور منتشر و تشخیص حق از باطل دشوار می‌شود. این وضعیت، بستری فراهم می‌آورد که در آن، شبهات به جای پاسخ‌های منطقی، بازنشمری شوند. این همان تلاش برای «جعل خیر» است که حضرت زهرا(س) در خطبه‌شان به خطر آن هشدار داده‌اند. تحریف روایات و تاریخ برای انحراف نسل جوان از مسیر اصلی هدایت.

تقویت عقلانیت و رجوع به منبع اصیل

مقابله با جاهلیت، چه در شکل اولیه و چه مدرن، نیازمند جهادی فکری و فرهنگی است. کلید این مبارزه، همان چیزی است که در نهج البلاغه و میراث اهل بیت(ع) محوریت دارد: تقویت عقلانیت و معرفت دینی. ما باید به دنبال فهم عقلانی و اخلاقی دین باشیم، نه صرفاً تقلید ظاهری. نهادهای آموزشی و فرهنگی، مانند آنچه آیت‌... جوادی آملی بیان کرده‌اند، مسئولیت سنگینی در «جهل زدایی» دارند. این امر تنها با تعلیم نیست، بلکه با پرورش مسئولیت‌پذیری در برابر حقیقت و مقابله فعالانه با هر آنچه سلامت فکری جامعه را تهدید می‌کند، میسر می‌شود. رهایی از حکم جاهلیت، یعنی بازگشت به حکمتی که در خطبه فدکیه و قرآن کریم تجلی یافته است.

جاهلیت مدرن

فاصله گرفتن از حقیقت ناب

آیت‌... جوادی آملی بر این باور است که جاهلیت امروز شکل «مدرن» به خود گرفته است. این جاهلیت با ابزارها و ساختارهای پیشرفته ظاهر می‌شود، اما جوهر آن همان چهل گذشته است. ایشان تأکید می‌کنند که هر سخن یا عملی که به نظام توحیدی و ارزش‌های اصیل آسیب بزند، مصداق جهل است. جاهلیت مدرن خود را با مطلق‌گرایی‌های مادی، نسبی‌گرایی اخلاقی و ترویج مصرف‌گرایی بی‌حد و مرز تعریف می‌کند. به جای جست‌وجوی «حقیقت» که هدف نهایی عقل و دین است، این جریان به دنبال «لذت، لحظه‌ای و قدرت ظاهری است. این انحراف فرهنگی زمانی رخ می‌دهد که ظرفیت‌های عقلانی جامعه به جای درک عمق دین، صرف ظاهر و امور سطحی شود.

خطبه فدکیه، منشور روشنتری در برابر جهل سیاسی

خطبه فدکیه حضرت زهرا(س)، پاسخی کوبنده و فصیح به اولین تلاش‌ها برای جایگزینی حاکمیت الهی با سلیقه‌های فردی بود. در این خطبه، اهل بیت(ع) نه تنها بر حق غضب شده خود تأکید کرده‌اند، بلکه بنیان‌های اعتقادی و سیاسی جامعه نوپای اسلامی را به چالش کشیده‌اند. اگر جاهلیت مدرن امروز را در نادیده گرفتن جایگاه حقیقی زن، تحریف تاریخ، یا تضعیف مبانی عدالت جست‌وجو کنیم، می‌توان گفت خطبه فدکیه و اکسیناسیون فکری جامعه در برابر این انحرافات بوده است. سخنان ایشان بر محوریت عقلانیت، تبعیت از هدایت اهل بیت(ع) و پرهیز از خروج از مسیر شریعت می‌چرخد. در حقیقت، هرگونه رویگردانی از این میراث روشنگر، همان لغزش به سمت حکمی است که قرآن آن را «جاهلیت» نامیده است.

پیوند خانواده و جامعه در سبک زندگی حضرت زهرا(س)

پیوند همسرمداری با جامعه

امیرالمؤمنین(ع) تقریباً هیچ سالی، با حتی نیم سالی، بر او نگذشت که به میدان جنگ نرفته باشد. حضرت زهرا(س) مدیریت خانه و خانواده را به گونه‌ای انجام می‌دادند که دل همسرشان امیرالمؤمنین(ع) دچار وسوسه نگرانی برای اهل و عیال و گرفتاری‌های زندگی نشود و با آرامش خاطر به جهاد بروند. درحالی‌که از نظر اقتصادی، زندگی بسیار ساده و فقیرانه‌ای داشتند، با اینکه ایشان دختر پیامبر(ص) و رهبر جامعه اسلامی بودند، ایشان با تمام این شرایط دشوار و با شوهری که دائماً مشغول کار و جهاد بود، با نهایت مهربانی و از خودگذشتگی رفتار می‌کردند. او همسری بود که هیچ وقت باعث پریشانی و ناراحتی شوهرش نشد و محیط خانوادگی آن‌ها، از شیرین‌ترین محیط‌های خانوادگی بود و محبت این زن و شوهر در حد اعلای خود قرار داشت. شوهر چنین زنی، به راحتی می‌تواند به فعالیت

پیوند خانواده با جامعه در حضور اجتماعی

تاکنون به سه نمونه از سبک زندگی حضرت زهرا(س) اشاره کرده‌ایم که حضور ایشان در خانه و انجام وظایف خانوادگی، علاوه بر تأثیر رفتار ایشان در خانواده، تأثیر بیرونی بر جامعه داشت. اکنون می‌خواهیم بگوییم تأثیر اجتماعی یک زن بر جامعه هم می‌تواند از دل خانه باشد و هم از دل جامعه. برخی با کج‌فهمی گمان می‌کنند انسانی که مشغول عبادت، تضرع و اهل دعا و ذکر است، نمی‌تواند یک انسان اجتماعی باشد، یا گمان می‌کنند زنی که فعال اجتماعی و سیاسی است، نمی‌تواند یک زن خانه‌دار و مدیر خانه باشد و این‌ها را با هم در منافات می‌بینند. سبک زندگی حضرت زهرا(س) بهترین پاسخ

زندگی فاطمه زهرا(س) الگوی

زندگی یک زن مسلمان است. «(حقیقت عظیم، ص ۶۳) اگر بخواهیم یک الگوی کامل و همه جانبه برای شخصیت زن معاصر در دو بُعد «خانواده» و «جامعه» معرفی کنیم، قطعاً آن الگو، حضرت زهرا(س) است. یکی از ابعاد مغفول در بررسی زندگی ایشان، این است که حضرت زهرا(س) وظایف زن در خانواده را به جامعه پیوند می‌زدند.

گاهی سخن از این است که زن در خانواده و جامعه چه وظایفی دارد، اما اکنون سخن در این است که وظایف زن در خانواده، اساساً با وظایف او در جامعه پیوند خورده است.

پیوند معنویت خانوادگی زن با جامعه

حضرت فاطمه زهرا(س) هم در سیره عملی و هم در توصیه‌های خود، به تربیت معنوی خانواده اهتمام ویژه‌ای داشتند. در مقام عمل، ایشان آن چنان به عبادت می‌ایستادند که ساق‌های پاهای مبارکشان روم می‌کرد. شب‌های جمعه به عبادت می‌ایستادند و برای دیگران دعا می‌کردند. وقتی امام حسن(ع) پرسیدند: مادر!

چندین مورد از فضائل حضرت زهرا(س)

درنگ

به این کج فهمان است. حضرت زهرا(س) مظهر جمع بین این شئون مختلف هستند. ایشان جان خود را فدا می‌کنند تا حکومت به دست ناهل نرسد. اگر فاطمه زهرا(س) همسر امیرالمؤمنین(ع) هم نبودند، باز قضیه همین بود. ایشان از شخص شوهرشان دفاع نمی‌کردند، بلکه از زمامدار برحق دفاع می‌کردند. ایشان نمی‌گویند که من باردار هستم و مصلحت نیست وارد این درگیری شوم، بماند تا چند روز دیگر که آتش‌ها فروکش کند یا بماند تا من فارغ شوم و بعد به میدان بروم. آن پشت در آمدن، آن سقط شدن محسن شش ماهه، آن بازوبند روم کرده بر بازو و آن مقاومت عظیمی که منجر به کتک زدن دختر پیغمبر(ص) می‌شود، تمام نقشه‌های دشمنان را نقش بر آب می‌کند. خلاصه سخن اینکه زن همیشه در جامعه مؤثر است. زن می‌تواند در خانه باشد، اما با معنویت و دعای خود، با تربیت فرزند و مدیریت خانه، با همسرمداری و عمل به وظایف خود چنان بر جامعه تأثیر بگذارد که با حضور خود نمی‌توانست، اما این همه تأثیر، مانع حضور اجتماعی زن در جامعه و اثرگذاری مستقیم نمی‌شود، بلکه او باید گاهی با حضور خود در جامعه، منشا اثر باشد.